

کتابخانه‌ها و فرآیند جهانی شدن

محمد سوهانیان حقیقی^۱

چکیده

در این مقاله ضمن اشاره به جنبه‌های مختلف جهانی شدن، نقش و تأثیر این پدیده در عرصه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی بررسی شده و با برشمردن نکات مثبت و منفی این پدیده در عرصه اطلاع‌رسانی، نقش کتابخانه‌ها و کتابداران در این روند مورد بررسی قرار گرفته است. کلیدواژه‌ها: جهانی شدن، کتابخانه‌ها، فناوری اطلاعات، خدمات اطلاع‌رسانی

«روزی گمان می‌رفت که جهان مسطح است. سپس ثابت شد که گرد است. اکنون به یقین کاملاً شبکه‌ای است»
ناشناخته

مقدمه

جهانی شدن از جمله مباحثی است که در سال‌های اخیر نظرات مثبت و منفی بسیاری را در بین صاحب‌نظران مختلف برانگیخته است. در بُعد نظری نیز در تبیین مبانی فرآیند جهان‌شدن، از سوی اندیشمندان دیدگاه‌های گوناگونی عرضه گردیده است. صرف‌نظر از داشتن گرایش‌های مثبت و منفی به قضیه و این که چه عاملی را محور و پایه این روند بدانیم، باید اذعان کرد که جامعه جهانی به سوی یکپارچگی پیش می‌رود و طبیعی است که همگام با آن، عرصه‌های مختلف زندگی بشر نیز دچار تحول خواهند شد. کتابخانه هم به عنوان نهادی اجتماعی که همواره از تحولات جامعه متأثر بوده، به یقین در نقش و کارکرد دچار دگرگونی‌هایی خواهد شد. از این رو، بررسی و تحلیل اثرپذیری کتابخانه‌ها از فرآیند جهانی شدن می‌تواند ما را در شناخت مقتضیات زمان و همگامی با روند شتابان تحولات در عرصه جهانی یاری‌گر باشد.

در این مقاله، ابتدا تصویری از جهانی شدن ارائه می‌گردد. سپس به فناوری در گسترش پدیده جهانی شدن پرداخته می‌شود. بررسی چالش‌ها و نکات مثبت و منفی جهانی شدن در عرصه اطلاع‌رسانی، پیشینه جهانی شدن در علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، تأثیر فرایند جهانی شدن بر خدمات کتابخانه‌ای و نقش و وظایف کتابداران و اطلاع‌رسانان در فضای جدید، مباحث بعدی این نوشتار را تشکیل خواهند داد.

جهانی شدن چیست

جهانی شدن پدیده تازه‌ای نیست و منشأ آن به زمان‌های گذشته بازمی‌گردد. پیش از قرون هفدهم، هجدهم و نوزدهم، جهانی شدن با ویژگی‌های امروز خود در آمیخت. «تامپسون» می‌نویسد: جهانی شدن زمانی ظهور می‌یابد که: الف) فعالیت‌ها در بستری جهانی یا در سطحی جهانی پدید آیند؛ ب) فعالیت‌ها در سطحی

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه فردوسی مشهد

جهانی ساماندهی، طراحی و هماهنگ شوند؛ پ) فعالیت‌ها مستلزم درجه‌ای از رابطه و وابستگی متقابل باشند، به طوری که در بخش‌های مختلف جهان، فعالیت‌های محلی بتوانند در پی هم شکل گیرند. همان‌گونه که «گیدنز» توصیف می‌کند، جهانی شدن آرایش دوبارهٔ زمان و مکانی است که فعالیت از راه دور، آن را تسهیل کرده است (اسلوین، 1380).

صاحب‌نظران حوزه‌های مختلف اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی، هر یک از زاویهٔ خاصی به موضوع جهانی شدن پرداخته‌اند. در مجموع، واژه جهانی شدن برای توصیف «مرحلهٔ بین‌المللی شدن ارتباط، چه از طریق وسایل ارتباط جمعی و چه از طریق مبادلهٔ کالاها و انواع پیام‌ها و گردش سرمایه و انسان‌ها» به کار رفته است.

برخی از مؤلفه‌های جهانی شدن را در عرصه‌های مختلف می‌توان چنین برشمرد:

در عرصهٔ سیاسی: کم‌رنگ‌تر شدن مرزهای سیاسی میان کشورها و افزایش تعاملات متقابل میان کشورها و ملت‌های مختلف؛

در عرصهٔ اقتصادی: بین‌المللی شدن سرمایه، حذف قوانین محدودکنندهٔ سرمایه‌گذاری میان کشورها، توجه به ارزش افزودهٔ اطلاعات به عنوان یک کالا، و گسترش تجارت الکترونیکی و سازمان‌های مجازی؛

در عرصهٔ فرهنگی: جهانی اندیشیدن، تأثیرپذیری بیشتر فرهنگ‌ها از یکدیگر، و گسترش آموزش از راه دور.

از جمله خصیصه‌های جهانی شدن در عصر اطلاعات می‌توان به محل‌گرایی و محل‌زدایی، یا به تعبیری جهانی شدن امور محلی و محلی شدن امور جهانی اشاره کرد. بدین مفهوم که اندیشه‌ها و اطلاعاتی که در دورافتاده‌ترین مناطق جهان توسط افراد یا نهادهای مختلف ارائه می‌گردند- با فرض دسترسی به شبکه‌های جهانی - به آسانی قابلیت انتقال و اشاعهٔ آن در تمام نقاط جهان فراهم می‌آید. بدین ترتیب هر فرد می‌تواند از محل خود به آخرین تحولات و آرای عرضه‌شده در حوزهٔ موردعلاقه خود دست یابد. به عبارت دیگر، فرایند اثرگذاری و اثرپذیری متقابل برای همهٔ افرادی که به شبکه‌ها دسترسی دارند فراهم می‌گردد.

نقش فناوری در گسترش پدیدهٔ جهانی شدن اطلاعات

به تعبیری می‌توان گفت که فرایند جهانی شدن همگام با افزایش آگاهی انسان نسبت به خود و محیط طبیعی و اجتماعی خود از آغاز تاریخ وجود داشته، ولی در سال‌های اخیر به دلیل سرعت فزایندهٔ تغییرات دانش و فن، شتاب ناگهانی به خود گرفته است. آرزوی پرواز، تسخیر فضا و فائق آمدن بر بسیاری از بیماری‌های مهلک، زمانی محقق گردید که بشر توانست به دانش و ابزارهای لازم جهت برآورده نمودن آن‌ها دست یابد. مفهوم جهانی شدن نیز از جمله مواردی است که تحقق آن در زمان حاضر تنها با کمک پیشرفت‌های فناوری در عرصهٔ علوم و ارتباطات و امر تبادل اطلاعات امکان‌پذیر گردیده است.

به واقع آنچه را که پژوهشگران، انقلاب رقمی یا دیجیتال نامیده‌اند، فراوردهٔ تلاقی حداقل چند عنصر- تبدیل مبادلات تلفنی به شکل فناوری دیجیتال، فیبر نوری، رایانه‌های شخصی، و شبکهٔ اطلاعاتی- بوده است که همگام با تقلیل هزینه‌های ذخیره‌سازی مغناطیسی تحقق یافته است. دیجیتال شدن اطلاعات مترادف با غیرمادی شدن آن است. با رقمی شدن اطلاعات، عملاً داده‌ها حالتی غیرمادی پیدا می‌کنند و میان اطلاعات و حامل آن جدایی ایجاد می‌شود. همچنین امکان انتقال با کیفیت برتر فراهم می‌آید و با استفاده از فنون فشرده‌سازی حجم رقمی، می‌توان توانایی ذخیره‌سازی داده‌های انتقالی را افزایش داد (محسنی، 1380).

چالش‌های پیش‌رو در پدیده جهانی شدن اطلاعات

ایجاد شبکه‌ها و امکان ذخیره و تبادل اطلاعات توسط آن‌ها را می‌توان از بالاترین نمودهای یکپارچگی و جهانی شدن به‌شمار آورد. اما آنچه که در استفاده از این شبکه‌ها نصیب افراد مختلف و در مناطق مختلف می‌گردد به یک اندازه نیست.

دسترسی به امکانات نرم‌افزاری و سخت‌افزاری برای دسترسی به شبکه‌ها در کشورهای مختلف یکسان نیست و از سوی دیگر، دانش استفاده از این امکانات برای افراد مختلف به یک اندازه مهیا نمی‌باشد (سلطانی، 1375).

موضوع زبان و غلبه کشورهای صاحب قدرت (به لحاظ حجم منابع تخصیص یافته در شبکه‌های جهانی به یک زبان خاص) نیز باعث بروز مشکلاتی برای استفاده کنندگان گردیده است. بخش اعظم منابع موجود در شبکه جهانی به زبان انگلیسی است. این امر از یک سو موجب می‌شود تا استفاده کنندگان دیگر زبان‌ها در صورت ناآشنایی با این زبان در بهره‌گیری از منابع با دشواری روبرو گردند و از سوی دیگر باعث می‌شود اطلاعات عرضه شده توسط آن‌ها در سطح شبکه، برای تعداد محدودتری قابل فهم و دسترسی باشد. این امر در حال حاضر نیز تاحدی به کم‌رنگ‌تر شدن نقش زبان ملی کشورها و تسلط یک زبان خاص در عرصه تولید و تبادل اطلاعات علمی انجامیده است.

سهم کشورهای مختلف در تولید اطلاعات نیز می‌تواند از جمله چالش‌های عصر جدید محسوب شود چراکه بیشترین حجم اطلاعات در شبکه توسط تعداد محدودی از کشورهای پیشرفته تولید می‌شود که این امر بیانگر تولید یک سوئه اطلاعات و گرایش به مصرف کنندگی صرف در میان کشورهای کمتر توسعه یافته می‌باشد. تهدیدهای ناشی از غلبه فرهنگی کشورهای که بیشترین سهم را در تولید اطلاعات و منابع شبکه‌ای فراهم می‌آورند، از جمله چالش‌ها در روند جهانی شدن محسوب می‌شود. در کنار این نگرانی‌ها سهولت و ارزانی نسبی دستیابی به اطلاعات و تسریع در دسترسی به اطلاعات روزآمد در سطح جهان را می‌توان از جمله نکات مثبت رواج شبکه‌های جهانی دانست.

پیشینه و مفهوم جهانی شدن در علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی

هر چند که جهانی شدن امروزه بیش از هر چیز در عرصه اقتصادی تبلور یافته و برخی آن را محصول توسعه اقتصاد باز در جهان سرمایه‌داری می‌دانند که سایر عرصه‌های زندگی بشر را تحت تأثیر قرار داده، اما شاید بتوان قدیمی‌ترین گرایش‌ها نسبت به پدیده جهانی شدن را در کتابخانه‌ها یافت. گرایش به جمع‌آوری آثار ملل مختلف و انحصاری نبودن و خاصیت غیرقابل تملیک علوم و اندیشه‌ها باعث گردید تا کتابخانه‌ها در طی زمان بکوشند با گردآوری آثار مختلف، بازنمایی از دانش بشر باشند. چنین رویکردی را می‌توان از کتابخانه‌های باستان تا کتابخانه‌های زمان حاضر صادق دانست. البته چنین نگرشی همواره بسته به دیدگاه متولیان جامعه متفاوت بوده است. به عنوان مثال هرگاه صاحبان قدرت در جامعه دچار جزماندیشی گردیده یا از زاویه‌ای خاص به علوم و جریان اندیشه‌ها نگریده‌اند مجموعه کتابخانه‌ها نیز به دلیل کنترل‌پذیر بودن امر انتشار و گردآوری منابع چنین مسیری را پیموده‌اند.

در قرون نزدیک‌تر به عصر ما و از هنگامی که امکان در دسترس قرار گرفتن مجموعه کتابخانه‌ها برای عموم فراهم گردید، به تدریج حرکت‌هایی در جهت تبادلات کتابشناختی و دسترس‌پذیر نمودن مجموعه‌ها شکل گرفت. معاهدات امانت بین کتابخانه‌ای، طرح‌های مجموعه‌سازی اشتراکی و تدوین قواعد و استانداردهایی برای توصیف آثار مختلف به منظور یکدست کردن نحوه دسترسی به آثار با هدف استفاده از

اطلاعات کتابشناختی را می‌توان از جمله جلوه‌های گرایش به همکاری‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی و حرکت به سمت جهان‌گرایی بیشتر در این حرفه دانست.

برخی مفاهیمی را که در عصر حاضر در ارتباط با این مبحث قابل طرح است می‌توان برشمرد (مایکل، 1378):

اتصال مراکز به یکدیگر: اتصال به یک شبکه یا اتصال میان مراکز، اساسی‌ترین جزء برای فراهم ساختن امکان دستیابی به منابع موجود در شبکه‌ها می‌باشد؛

امکان عمل میان نظام‌ها: به معنای توانایی ارتباطی یک رایانه با رایانه دیگر (در حالی که از نظام‌های متفاوتی برخوردارند) که این وضع، ایجاد استانداردهایی را برای تبادل و بازیابی اطلاعات، ضروری می‌سازد؛
یکپارچگی: در یک محیط یکپارچه امکان دسترسی به منابع داخل و خارج از کتابخانه با بهره‌گیری از یک محیط ارتباطی یکسان فراهم می‌گردد؛

واسطه‌گری: به دلیل استفاده از قالب‌های غیرمادی برای عرضه و انتقال اطلاعات، بسیاری از واسطه‌های سنتی بین تولیدکننده و مصرف‌کننده اطلاعات از میان می‌رود. همچنین نقش و رسالت کتابداران نیز به عنوان واسطه بین مصرف‌کننده و تولیدکننده اطلاعات متحول گردیده و بیشتر به ارائه خدمات غیرمستقیم متکی شده است؛

وابستگی متقابل: این عبارت بیانگر لزوم همکاری میان کتابخانه‌های مختلف در امور گوناگون است، چرا که هیچ کتابخانه‌ای نمی‌تواند دارای همه چیز برای همه مردم باشد. درک مفهوم وابستگی متقابل زیربنای خدمات را گسترش می‌دهد و مبنای حمایت و پشتیبانی کتابخانه‌ها را از یکدیگر وسعت می‌بخشد.

جهانی‌شدن و خدمات کتابخانه‌ای

جهان هرروز کوچکتر می‌شود و این بدان معنا است که وابستگی ما به یکدیگر هرروز بیشتر می‌شود. مشکلات ما جهانی است و محدود به مرزها نمی‌شود. دانش و دسترسی به آن مانند ابزاری برای شناخت فرهنگ‌های خودی و دیگران در جهان کنونی محسوب می‌شود. آرزوی فراهم کردن آزاد و برابر اطلاعات برای کلیه افراد در سراسر جهان، نیازمند سرمایه‌گذاری فراوان است که احتمال تحقق آن بعید به نظر می‌رسد. اما از آنجا که امکانات و فناوری ماهیتاً جهانی است، ضروری است که متخصصان و سیاستمداران به این امر پی ببرند که کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی کشور چگونه باید به سازماندهی اطلاعات خود دست بزنند. بدون شک منابع مشترک را می‌توان به شکل تعاونی مورد استفاده قرار داد و کتابخانه‌های فاقد منابع غنی و تاریخی می‌توانند از کتابخانه‌های پیشرفته دیگر کشورها استفاده کنند (بکجار، 1378).

طرح ایجاد کتابخانه جهانی را از سوی کشورهای پیشرفته می‌توان در این راستا ارزیابی کرد. هدف اصلی از کتابخانه جهانی این است که آثار مهم میراث علمی و فرهنگی جهان توسط فناوری چندرسانه‌ای در دسترس اکثریت مردم قرار گیرد. به این ترتیب محاوره و مبادله دانش، فراتر از مرزهای ملی و بین‌المللی ترویج می‌یابد. هدف از این کار بهره‌برداری از برنامه‌های رقومی موجود است با این منظور که از دانش وسیع و پراکنده، مجمع‌های مجازی تشکیل گردد و توسط شبکه‌های جهانی ارتباطات قابل دسترسی باشد تا به این ترتیب، توانایی خدمت به کاربر افزایش یابد. با این روش امید می‌رود همکاری بین‌المللی برای استقرار نظام کتابخانه جهانی الکترونیکی تسهیل شود (زیل‌هارت، 1379).

انقلاب دانش فرصتی را برای کتابخانه‌ها فراهم می‌سازد تا بتوانند نقش کلیدی خود را در زیربنای ایجاد دانش ملی باز یابند و به‌راستی این نقش را گسترش دهند. تمرکز جامعه جهانی بر انقلاب دانش، ضروری و

بموقع است. این نکته بسیار اهمیت دارد که جامعه کتابخانه فرصتی را که فرایند دگرگونی فراهم آورده است، درک و دریافت کند. در این انقلاب، کتابخانه‌ها نباید ناظر و تماشاگر، بلکه باید سهامداری تمام‌عیار باشند. همکاری و همفکری جهانی کتابخانه‌ها می‌تواند به تقویت و آسان‌سازی شبکه دانش، بسیار کمک کند. کتابخانه‌های عمومی با رابطه سنتی خود در سطحی گسترده با مردم عادی، می‌توانند در رساندن اطلاعات و دانش به کسانی که خارج از پایانه‌های دیگر قرار دارند نقشی یگانه به عهده گیرند. «اتحادیه بین‌المللی انجمن‌ها و مؤسسه‌های کتابداری» به منزله پیکره جامعه جهانی کتابخانه‌ها، باید در راه آگاه‌سازی و سازماندهی کتابخانه‌های سراسر جهان، بویژه کتابخانه‌های کشورهای در حال توسعه، به منظور مشارکت فعالانه در انقلاب جهانی دانش، مسئولیتی برعهده گیرند. با شبکه‌سازی جهانی جامعه کتابخانه و دیگر خادمان اطلاع‌رسانی، کتابخانه محلی می‌تواند در راه جهانی شدن گام بردارد (میائو، 1379).

برای کم کردن شکاف میان جریان اطلاعات چندین وظیفه را باید برعهده گرفت و به سرعت انجام داد. تأکید همه فعالیت‌ها باید بر دستیابی برابر به اطلاعات باشد. کتابخانه‌ها باید روی آوردن به سوی مردمی را که اکنون محروم هستند، رسالت خود قرار دهند و به این ترتیب در ایجاد جامعه‌ای برابر سهیم شوند. مهمترین هدف نهایی کتابخانه‌ها تبدیل داده‌ها به خرد است و حصول اطمینان از این که این دانش، سرچشمه‌ای برای خرد و فرزنگی باشد؛ چه، بدون خرد و فرزنگی، روشن‌اندیشی در کار نخواهد بود. پس از این است که می‌توان انتظار داشت سده بیست و یکم، طلیعه دوران «جهان دوراندیش» باشد (پانیاچون، 1380).

نقش و وظایف کتابداران و اطلاع‌رسانان در فضای جدید

«در شرایط حاضر هیچ چیز خطرناک‌تر از دل‌بستن به کامیابی‌های دیروز نیست» «الوین تافلر»

شک نیست که فناوری اطلاعات و رواج و گسترش شبکه‌ها نقشی اساسی در آنچه که امروزه کوچک‌شدن جهان خوانده می‌شود داشته است. محصول این امر که همانا از بین رفتن محدودیت‌ها و مرزها در اشاعه اطلاعات می‌باشد، وظایف و کارکردهای کتابخانه‌ها را تحت تأثیر قرار داده و نقطه‌نظرات گوناگونی را موجب گردیده است. در این میان، برخی به آن به منزله رقیبی برای کتابخانه‌ها می‌نگرند، پاره‌ای آن را عاملی مؤثر در جهت ارتقای فعالیت‌های کتابخانه‌ها می‌دانند و بعضی نیز دامنه کار این میهمان جدید را به قدری وسیع تلقی می‌کنند که گویی عرصه را بر میزبان قدیمی تنگ کرده و در نهایت جانشین آن می‌گردد. به همین خاطر لزوم تبیین اهداف و وظایف کتابداران در فضای جدید برای تمامی حرفه‌مندان این رشته، اعم از صاحب‌نظران و مدرسان تا کارکنان مدارج پایین‌تر ضروری به نظر می‌رسد.

تعیین مرزها و مختصات امر کتابداری و اطلاع‌رسانی و به بیان دیگر، نشان دادن تصویری روشن از آنچه که آن‌را از سایر حوزه‌ها متمایز می‌سازد تعریف کارکردها، مشخص کردن حد فاصل‌ها، تعیین مواردی که کتابداران نباید به آن وارد شوند و مواردی که صاحب‌نظران سایر حوزه‌ها نظیر علوم ارتباطات و رایانه نمی‌توانند به آن پردازند، از جمله مواردی است که می‌توان به آن‌ها اشاره کرد.

باید خاطر نشان کرد که تغییر الزاماً به معنای نفی روش‌ها و دستاوردهای گذشته نیست بلکه به معنای روزآمدبودن، قدرت تطبیق با شرایط و تحولات هر دوره، و توانایی پاسخگویی به مطالبات جدید، افزون بر نیازهای پیشین می‌باشد.

زمینه‌های مربوط به ویژگی‌ها و شاخص‌های متخصص اطلاع‌رسانی اهمیت زیادی دارند. متخصص شخصی است با آموزش و مهارت مشخص که انرژی و مهارتش را برای روزآمدبودن و کسب دانش روز متمرکز می‌سازد و با دیدی چندرشته‌ای به نیازهای جامعه می‌نگرد. اطلاعاتی که این متخصصان فراهم می‌کنند

باید به روشی سریع و دقیق و برای پاسخگویی به مقتضیات جهانی شدن متناسب باشد. یک متخصص اطلاع‌رسانی باید توانایی‌ها و مهارت‌هایی داشته باشد تا بتواند به عنوان مشاور در امور کارکنان اطلاع‌رسانی، مدیر اطلاع‌رسانی، مهندس دانش، مدیر پایگاه اطلاع‌رسانی، برنامه‌نویس پایگاه اطلاع‌رسانی، متخصص فرامتن، آموزش استفاده‌کننده، و سازنده اصطلاحنامه عمل کند (کارسکو و دیگران، 1380).

با توجه به ویژگی‌های محیط شبکه‌ای، تخصص‌گرایی از سه منظر می‌تواند در این حرفه مورد توجه قرار گیرد:

نخست: ایجاد تخصص موضوعی در زمینه فعالیت‌های اطلاع‌رسانی. با توجه به گسترش علوم و زمینه‌های فعالیت حرفه اطلاع‌رسانی، آشنایی با تمامی حوزه‌های دانش - اگرچه به اجمال - برای یک فرد میسر نیست. از این رو، به نظر می‌رسد دانش آموختگان این رشته باید مراحل تحصیلی خود را با گرایش به حوزه خاصی از دانش طی نمایند.

دوم: رواج تخصص‌گرایی در بخش‌های مختلف فعالیت‌های اطلاع‌رسانی. با توجه به سرعت افزایش حجم اطلاعات در جهان امروز، تنها دسترسی به اطلاعات ارزشمند نیست، بلکه آنچه ضروری می‌نماید طبقه‌بندی و تحلیل اطلاعات می‌باشد. بنابراین لازم است آموزش‌های لازم در زمینه‌های جمع‌آوری اطلاعات یا مجموعه‌سازی، طبقه‌بندی اطلاعات یا سازماندهی، و تحلیل اطلاعات یا خدمات مرجع مورد توجه قرار گیرند.

سوم: پرورش نیروی انسانی بر اساس نیاز کاربران. نیازهای اطلاعاتی در میان اقشار گوناگون جامعه و گروه‌های سنی مختلف، متفاوت می‌باشد. از سوی دیگر، جامعه استفاده‌کننده از خدمات کتابخانه‌ای یک مرکز، می‌تواند ابعادی گسترده‌تر از یک حوزه جغرافیایی خاص داشته باشد. از این رو، شناسایی دامنه جامعه استفاده‌کننده و مهارت در برآورده نمودن نیازهای اطلاعاتی هر گروه، مستلزم کسب توانایی‌های ویژه‌ای می‌باشد. در نظر گرفتن شرایط اجتماعی، محدودیت‌های پیش‌رو در زمینه سواد اطلاعاتی استفاده‌کنندگان، آشنایی با فناوری‌های جدید و امکان دسترسی به سخت‌افزار و نرم‌افزار مورد نیاز در مکان‌های مختلف، از دیگر مسائلی هستند که در جهت بهبود خدمات اطلاع‌رسانی مؤثرتر، قابل توجه می‌باشند.

به نظر می‌رسد تنها با حرکت در چنین مسیری و تلاش مستمر در جهت ارتقای حرفه و پاسخگویی به مطالبات جدید بتوان به بقای حرفه کتابداری در جهان رقابت‌آمیز کنونی امیدوار بود.

منابع

آقابخشی، علی؛ مینو افشاری راد، فرهنگ علوم سیاسی. تهران: نشر چاپار، 1379. ص 236.
اسلوین، جیمز، اینترنت و جامعه، ترجمه عباس گیلوری و علی رادباره. تهران: نشر کتابدار، 1380. ص 181.

اورتگا کارسکو، لورا؛ سانچزو اندرکست، اگبرت، «متخصص اطلاع‌رسانی در جامعه شبکه‌بندی شده»، ترجمه جواد بشیری، چهل وهشتمین کنگره فید (گزیده مقالات). زیر نظر حسین غریبی به همت ملوک‌السادات بهشتی، تهران: مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، 1380. ص 79.

بکجار، لوندی، «کتابخانه‌ها و اطلاعات در خدمت توسعه انسانی نوین و منابع انسانی»، ترجمه علی‌شاه انسانی، گزیده مقالات ایفلا 97، زیر نظر عباس حری، به همت تاج‌الملوک ارجمند، تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، 1378، ص 178 و 181.

پانیاچون، آناند، «رسیدن به دروازه‌های اطلاعاتی: وظیفه‌ای ناتمام» ترجمه عبدالحسین آذرنگ، گزیده مقالات ایفلا 99، زیر نظر عباس حری، به همت تاج‌الملوک ارجمند، تهران: کتابخانه ملی جمهوری

اسلامی ایران، 1380. ص 11.

زیل هارت، سونیا، «کتابخانه جهانی: طرح مقدماتی از جامعه اطلاعاتی...» ترجمه اشرف السادات بزرگی، **گزیده مقالات ایفلا 98**، زیر نظر عباس حری، به همت تاج الملوک ارجمند، تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، 1379. ص 85.

مایکل، جیمز، «پاسخی به انقلاب اطلاعات: حرکت به سوی کتابخانه‌های بدون دیوار». ترجمه محمود سالاری، **فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی**. جلد دوم، شماره سوم (پاییز: 1378) نیز نگاه شود به کارمل مگوایر، «برخی مسائل عمده خدمات اطلاع‌رسانی در عصر فناوری جدید»، ترجمه و تدوین رحمت‌الله فتاحی، فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، جلد اول، شماره سوم (بهار: 1377).

محسنی، منوچهر، **جامعه‌شناسی جامعه اطلاعاتی**. تهران: نشر دیدار، 1380. ص 55 و 56.

میائو، کیهائو، «بودن یا نبودن: کتابخانه‌های عمومی و انقلاب جهانی دانش»، ترجمه اسدالله آزاد. **گزیده مقالات ایفلا 98**، زیر نظر عباس حری، به همت تاج الملوک ارجمند، تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، 1379، ص 22 و 23.

نگاه شود به پوری سلطانی، کتابخانه‌ها در خدمت کامپیوتر: راهی نو برای محروم‌سازی، **گزیده مقالات ایفلا 95**، زیر نظر عباس حری، به همت تاج الملوک ارجمند. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، 1375. ص 164-170.